Kronika konserwatorska 2009

Pałac Pod Krzysztofory

Przedproża

Reguły cyklu wydawniczego „Krzysztoforów. Zeszytów Naukowych Muzeum Historycznego Miasta Krakowa" sprawiły, że największe muzealne wydarzenie inwestycyjno-konserwatorskie, którym było zakończenie przygotowania ekspozycji średniowiecznych murów odsłoniętych przedproży przyrynkowych w pałacu Pod Krzysztofory (przy Rynku Głównym 35), siedzibie Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, zostało już zasygnalizowane w poprzednim zeszycie rocznika. Uroczyste otwarcie ekspozycji miało miejsce 29 września 2009 roku i było wydarzeniem znaczącym nie tylko w skali Krakowa. Wzbudziło szerokie zainteresowanie w środowisku konserwatorskim w kraju i za granicą. Proces konserwacji przedproży stał się nawet tematem pracy magisterskiej na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych[1].

Dzięki odsłonięciu gotyckich reliktów wschodniej, przyrynkowej ściany przedproży, wapiennych, średniowiecznych bruków oraz pionierskiej technologii konserwacji archeologicznych świadków, a także umiejętnej aranżacji łączącej autentyzm zabytku z niezbędnym współczesnym dopełnieniem funkcjonalnym, problem krakowskich przedproży, dotychczas teoretycznie rozważany przez badaczy, znalazł swoją egzemplifikację jako jedyny tego rodzaju w kraju. Komisja odbioru prac z udziałem małopolskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków Jana Janczykowskiego, rzeczoznawcy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. Ireneusza Płuski, a także uczestniczącego w uroczystości wicewojewody krakowskiego Stanisława Sorysa wysoko oceniła poziom wykonanych prac budowlano-konserwatorskich i ich znaczenie dla promowania dziejów Krakowa. Przy tej okazji wicewojewoda wręczył głównemu wykonawcy, Stefanowi Francuzowi, honorową odznakę „Zasłużony dla Budownictwa".

Prace dofinansowane przez Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa prowadzono przy udziale inwestora zastępczego, którym był Zarząd Rewaloryzacji Zespołów Zabytkowych Krakowa (inspektor nadzoru inż. Henryk Miśkiewicz). Prace projektowe wykonała firma Cempla i Partnerzy Konserwacja Zabytków (arch. Marek Cempla, arch. Janusz Ćwiek oraz zespół inżynierów branżystów). Wykonawcą prac budowlanych było Przedsiębiorstwo Budowlane Francuz Sp.J. Stefan Francuz i Tomasz Francuz. Prace konserwatorskie, konsultowane przez prof. Ireneusza Płuskę, wykonali: artysta konserwator Marek Sawicki i artysta konserwator Paweł Dziurawiec.

Przyrynkowa fasada pałacu

W 2009 roku, zgodnie z zaleceniami postulowanymi w Dokumentacji naukowo-historycznej[2], rozpoczęto I etap badań konserwatorskich fasady. Ich celem było rozpoznanie nawarstwień historycznych, przekształceń architektonicznych i stanu zachowania substancji zabytkowej. Zmierzano do rozstrzygnięcia, gdzie (i czy na fasadzie) mogło się znajdować

[1] Opis wcześniejszych badań architektonicznych zawierają publikacje: Cechosz S., Holcer Ł.: *O początkach pałacu „Pod Krzysztofory" w świetle najnowszych badań architektonicznych.* „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa" 2006, z. 24. s. 7; eidem: *Średniowieczne przedproże przed pałacem „Pod Krzysztofory" – najnowsze odkrycia*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa" 2007, z. 25, s. 12, 13; Dziurawiec P., Sawicki M.: Dokumentacja powykonawcza z prac konserwatorsko-zabezpieczających odsłoniętych zabytkowych reliktów architektonicznych i warstw archeologicznych przedproży pałacu „Pod Krzysztofory", 2009, mps w archiwach Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie i Muzeum Historycznego Miasta Krakowa; Podolski P.: Problematyka konserwatorska gotyckich reliktów archeologicznych przedproży Pałacu „Pod Krzysztofory" na Rynku Krakowskim, 2010 r., praca magisterska na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie pod kierunkiem prof. Ireneusza Płuski.

[2] Komorowski W., Krasnowolski B.: Pałac Pod Krzysztofory. Dokumentacja naukowo-historyczna, 2001, mps w archiwach Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

Odbiór prac konserwatorskich przy przedprożach, Pałac Krzysztofory, 29 września 2009 r.; fot. T. Kalarus

średniowieczne godło kamienicy Pod Krzysztofory oraz czy była nim figura św. Krzysztofa, usunięta w 1791 roku przez ówczesnego właściciela pałacu Jacka Kluszewskiego[3].

Fakt ten, mający wręcz przełomowe znaczenie w dziejach Krzysztoforów, zakończył rezydencjonalną fazę pałacu, przekształconego w luksusową kamienicę czynszową, co pociągnęło za sobą zubożenie wystroju i wyposażenia wnętrz, dostosowanych do potrzeb nowych lokatorów[4]. Jacek Kluszewski, energiczny i zamożny krakowski przedsiębiorca, wielbiciel i twórca teatru w Krakowie, członek loży masońskiej Przesąd Zwyciężony, dokonał sporych przekształceń budowli, w tym również modernizacji fasady. Z 1796 roku pochodzi pierwszy przekaz ikonograficzny. Jest nim znana akwarela Michała Stachowicza *Pochód księcia Auersperga z pałacu Spiskiego do kościoła Mariackiego*[5]. Widok przedstawia fasadę o symetrycznej kompozycji, pięcioosiową, z kolumnowym portalem prowadzącym do sieni głównej w osi środkowej, trzykondygnacjową, z mezzaninem podstrychowym. Parter i naroża boniowane, kondygnacje wydzielają płaskie gzymsy kordonowe. Okna *piano nobile* zaakcentowane wielkością i bogatszym oprofilowaniem. Dach trójspadowy, kryty łupkiem.

Malarz, słynący z precyzji obserwacji i rzetelności w oddawaniu szczegółów, nie zaznaczył na tym obrazie godła średniowiecznej kamienicy w postaci figury św. Krzysztofa. Natomiast w naczółku głównego portalu, umieścił tarczę z czarnym habsburskim orłem dwugłowym (?), albowiem w pałacu po III rozbiorze Polski, do 1809 roku, mieściły się rządowe biura austriackie.

[3] Według przekazu, jakim jest fragment dziennika Wojciecha Mączeńskiego z 1791 r.: „Kamienica (a raczej pałac) najdawniejsza w rynku krakowskim, zwana pod Krzysztofory, na wierzchu której była statua znacznej wielkości św. Krzysztofa z Panem Jesusem, drzewem podpierającego się, z gipsu wyrobiona. Ta kamienica z posągu tego Ś. w kraju i za granica znana, dostawszy się w dziedzictwo Jackowi Kluszewskiemu, staroście Brzezowskiemu, posąg św. Krzysztofa od wieków na domie tym stojący dziś z miejsca swego zdjęty został". Relacja przytoczona przez Ambrożego Grabowskiego (Grabowski A.: *Starożytnicze wiadomości o Krakowie*. Kraków 1852, s. 63), została przywołana przez J. Kossowskiego w pracy magisterskiej na temat dziejów pałacu (1953, mps w archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego) oraz przez Waldemara Komorowskiego i Bogusława Krasnowolskiego (Komorowski W., Krasnowolski B.: Pałac Pod Krzysztofory…). Według pośredniego przekazu Stanisława Kaweckiego figura znajdowała się pomiędzy pierwszym a drugim piętrem. Kawecki S.: *Opis miasta Krakowa w obrębie okopów w r. 1836*. Wyd. A. Chmiel. Biblioteka Krakowska nr 65. Kraków 1927, s. 24.

[4] Szerokie i wyczerpujące omówienie dziejów budowli zawiera znakomita książka Celiny Bąk-Koczarskiej, wydana przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. Bąk-Koczarska C.: *Mieszkańcy pałacu „pod Krzysztofory" w Krakowie. Właściciele i lokatorzy od XIX do XX wieku*. Kraków 1999.

[5] Obraz w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr inw. MHK 569/III.

Fragment odsłoniętych murów przedproży przed podjęciem prac konserwatorskich; fot. Ł. Holcer, 2008 r.

Fragment odsłoniętych murów przedproży w trakcie prac konserwatorskich; fot. Ł. Holcer, 2008 r.

Widok ekspozycji muzealnej przedproży; fot. A. Gawrońska, 2009 r.

Gotycki portal w dawnym zejściu z Rynku do przedproży; fot. A. Gawrońska, 2009 r.

Gruntowna modernizacja pałacu w duchu klasycystycznym musiała mieć miejsce przed 1818 rokiem, ponieważ pod tą datą kronikarz tamtych czasów, Kazimierz Girtler, zanotował: „Młody Kluszewski kupił w Krakowie wielkie domy, które wprzódy były własnością Sołtyka biskup [upa] krakows[kiego], to jest Spiski Pałac i Krzysztofory. Oba te gmachy znacznie zaniedbaniem zrujnowały się. Kluczewski przedsięwziął natychmiast ich restaurację. Że starożytną ich postać zniszczył dla nadania im pozoru wedle recepty świeżej, że tak rzekę – w modzie będącej architektury, nie można stąd czynić wniosku na szkodę dobrego smaku Kluszewskiego. Był to duch czasu, w którym najlepiej życzliwi krajowi, najdokładniej znający jego historie, najbystrzej wglądający w jego przyszłość, a przecież w zapale cywilizatorskim poważnemu, wystarzałemu budownictwu nie folgowali, rozbijali skaliste mury, omszoną wiekami ich zasłużoną częstokroć – postać farbami babrali; było w tym zapewne zwichnięcie, ależ zdało się, że do przeprowadzenia każdego dzieła nowszej epoki w Polsce trzeba było przewrotem wszechrzeczy wpłynąć na zmianę przekonań ludzi”[6].

Przebudowany na przełomie XVIII i XIX wieku pałac, z utraconym już charakterem „dawności”, dokumentuje rysunek Łukasza Kozakiewicza z 1827 roku[7]. Fasada otrzymała „modną” klasycyzującą stylistykę, pilastry zastąpiły narożne boniowania, mezzanin przekształcono w kondygnację, powiększono okna drugiego piętra. Zapewne wówczas został przerobiony portal główny od strony Rynku, w kluczu nadproża znalazły się trzy maski, które można interpretować jako swoisty „znak firmowy” teatralnej działalności Kluszewskiego, reklama urządzanych przezeń, w komnatach dawnego pałacu, słynnych redut i balów maskowych.

Pierwszy etap badań architektonicznych nie przyniósł jednoznacznych rozstrzygnięć w kwestii umieszczenia średniowiecznego godła, ponieważ ponad pierwszym piętrem, pomiędzy oknami drugiej i trzeciej osi od północy, natrafiono na prostokątną, wysoką (około 5 m), płytką (15 cm) wnękę, w której znajdować się mogła figura św. Krzysztofa. Jak pisał XIX-wieczny kronikarz Stanisław Kawecki: „Kamienica narożna pod L.358 stanowi po jednej stronie połać nieprzerwaną na trzy piętra w tym kształcie wyprowadzoną, jak jej front od Rynku, na którym to froncie pomiędzy pierwszym a drugim piętrem stała w nyży figura św. Krzysztofa, piastującego Chrystusa Maleńkiego, skąd gmach ten dotąd Krzysztoforami mianują”[8].

Biorąc pod uwagę wymiary wnęki oraz barokową szatę stylową fasady, z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że usuniętą w 1791 roku figurą nie mogła być kamienna rzeźba przechowywana obecnie w Muzeum Narodowym w Krakowie, datowana przez badaczy na około 1380 rok[9]. Ostateczne wyjaśnienie proweniencji gotyckiej, zdestruowanej rzeźby wyjaśnią dalsze badania architektoniczne i pogłębione kwerendy archiwalne i ikonograficzne. W trakcie badań konserwatorskich sporą niespodzianką było ustalenie, że okna pierwszego i drugiego piętra posiadają kamienne obramienia, przesłonięte warstwą tynków oraz fakt, że płaszczyzna fasady była pierwotnie akcentowana pionowymi przyporami (skarpami?); swoją plastyczność utraciła podczas nieustalonych w czasie kolejnych przekształceń fasady. Z tego też powodu nie udało się dotychczas odczytać jednoznacznie

Widok części zachodniej dziedzińca pałacowego. Widoczny budynek przy ulicy Jagiellońskiej 4 przed przebudową. Rysunek F. Turka z 1913 r. w zbiorach Archiwum Państwowego w Krakowie, sygn. 89; według: Komorowski W., Krasnowolski B.: Pałac Pod Krzysztofory. Dokumentacja naukowo-historyczna, 2001, mps

nawarstwień stratygraficznych na okoliczność pierwotnej kolorystyki fazy związanej z budową pałacu. Zakończenie badań konserwatorskich oraz doprecyzowanie wytycznych do restauracji elewacji pałacowych przewidziano w 2010 roku[10].

Badania architektoniczne fasady wykonali: z ramienia firmy Cempla i Partnerzy Konserwacja Zabytków – Stanisław Cechosz i Łukasz Holcer, badania konserwatorskie – Danuta Jurczyk-Curyło, Barbara Sowa-Holewińska, założenia programowe i konsultacje historyczne – Genowefa Zań-Ograbek.

Budynek przy ulicy Jagiellońskiej 4

W miejscu dzisiejszego budynku przy ulicy Jagiellońskiej 4 pierwotnie znajdowała się drewniana zabudowa gospodarczo-magazynowa towarzysząca funkcjom pałacowym, m.in. stajnie, w XIX wieku zastąpione murowaną zabudową parterową. W 1909 roku ówczesny właściciel Bo-

[6] Girtler K.: *Opowiadania. Pamiętniki z lat 1803–1831*. T. 1. Kraków 1971, s. 167.

[7] Rysunek w zbiorach Archiwum Państwowego w Krakowie, Teki Grabowskiego, sygn. E 26, ryc. 4, opublikowany w: Banach J.: *Ikonografia Rynku Głównego w Krakowie*. Kraków 1998, s. 230.

[8] Kawecki S.: *Opis miasta Krakowa…*, s. 24, 25.

[9] Dobrowolski T.: *Sztuka Krakowa*. Kraków 1978, s.132; Gadomski J.: Rzeźba architektoniczna w Małopolsce 1250–1400, praca doktorska, 1969, mps w archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego; Świątek H.: *Czternastowieczna rzeźba św. Krzysztofa – godło kamienicy Pod Krzysztofory w Krakowie*. „ Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 2002, z. 21, s. 47–54.

[10] Cempla M., Cechosz S., Holcer Ł., Jurczyk-Curyło D., Sowa-Holewińska B.: Pałac Pod Krzysztofory. Badania konserwatorskie i architektoniczne, 2009, mps w archiwach Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

Zachodnia część dziedzińca pałacowego, elewacja wschodnia budynku przy ulicy Jagiellońskiej 4 w trakcie prac remontowo-budowlanych; fot. A. Gawrońska, 2010 r.

lesław Walter dokonał kolejnej adaptacji na mieszkanie dla stróża. Murowany parterowy budynek przedstawia rysunek malarza Franciszka Turka z około 1913 roku. Na obrysie tego budynku, z zachowaniem piwnic, został wzniesiony w 1923 roku obecny dwukondygnacjowy, z efektowną fasadą od strony ulicy Jagiellońskiej.

W latach 1974–1985 przeprowadzono remont kapitalny budynku oraz zaadaptowano go na cele magazynowe oraz pracownie konserwatorskie[11].

Zgodnie z harmonogramem w 2009 w roku przystąpiono do prac remontowo-adaptacyjnych, obejmujących zachodnią część zespołu pałacowego, wykonanie modernizacji i rozbudowy tej części oraz przeniesienie z korpusu głównego funkcji administracyjnych, co warunkuje rozpoczęcie kompleksowego remontu w części przyrynkowej. Termin zakończenia wielkiej restauracji kompleksu rezydencjonalnego, przystosowanie go do współczesnych funkcji i wymogów muzealnych przewidziano w 2015 roku.

Pierwszy etap tego odcinka prac, obejmujący przedmiotowy budynek wraz z podziemną stacją trafo, przylegającą do jego piwnic, oraz nadbudowę parterowej zabudowy oficynowej mieszczącej garaże, powinien być zakończony w 2011 roku. Zamierzony efekt to nie tylko znaczne zwiększenie użytkowych kubatur, zapewnienie należytego zaplecza projektowanej sali konferencyjnej, modernizacja infrastruktury technicznej, lecz również uporządkowanie architektoniczne i estetyczne dziedzińca od strony zachodniej.

Projekt *Przebudowy, nadbudowy i rozbudowy na cele muzealne zespołu obiektów przy Rynku 35*, opracowany przez firmę Cempla i Partnerzy Konserwacja Zabytków, aktualizowany w 2008 roku, przewiduje daleko idącą przebudowę wnętrz, odgruzowanie piwnic przy utrzymaniu w zasadzie bez zmian bryły, sylwety oraz artykulacji elewacji. Znajdą się tutaj pomieszczenia zaplecza Centrum Młodzieży, pracownie komputerowe, merytoryczne oraz niewielkie apartamenty gościnne.

Zadanie rozpoczęte w 2009 roku, współfinansowane z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, zostało podjęte przez wykonawcę wyłonionego w drodze przetargu. Jest nim konsorcjum: DeS Henryk Dowgier, Anna Dowgier Sp.J.; Hydrospec Firma Instalacji Sanitarnych Leszek Zieliński, Przedsiębiorstwo Robót Ogólnobudowlanych Pro-7. Funkcję inwestora zastępczego pełnił Zarząd Rewaloryzacji Zespołów Zabytkowych Krakowa (od 5 czerwca 2009 roku do 14 maja 2010 roku). Prace są kontynuowane w inwestorstwie własnym Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, inspektorem nadzoru był inż. Andrzej Glanowski.

Zmiany, a wraz z nimi pewne opóźnienie w realizacji prac, nastąpiły wskutek wejścia w życie Zarządzenia nr 446/09 Wojewody Małopolskiego z 2 grudnia 2009 roku i wynikających zeń zmian organizacyjnych Zarządu Rewaloryzacji Zespołów Zabytkowych Krakowa i zasad finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

[11] Karta ewidencyjna, oprac. S. Sławiński, 2004, mps w archiwum Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Barbakan – chodnik strzelecki przed konserwacją; fot. R. Rolewicz, 2009 r.

Barbakan – chodnik strzelecki po konserwacji; fot. L. Modelski, 2010 r.

Kamienica Hipolitów – ściana działowa piwnic w trakcie prac konserwatorskich; fot. H.Sanecka, 2008 r.

Kamienica Hipolitów – ściana frontowa piwnic przed konserwacją; fot. A. Bohan, 2008 r.

Kamienica Hipolitów – ściana frontowa piwnic po konserwacji; fot. A. Bohan, 2009 r.

Należy ponadto odnotować, że 2009 rok obfitował w prace konserwatorskie prowadzone również w innych budowlach zabytkowych należących do Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, a mianowicie w Barbakanie, Domu Hipolitów i Wieży Ratuszowej. Zadania te były w całości finansowane z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

Barbakan

Budowla została wzniesiona w 1497 roku jako najważniejszy element systemu fortyfikacji średniowiecznych Krakowa, związany z obroną Bramy Floriańskiej – głównego wjazdu do miasta od północy. Wraz z ocalałym odcinkiem murów obronnych z basztami Pasamoników, Stolarską i Ciesielską oraz dawnym arsenałem miejskim należy do najcenniejszych zabytków sztuki militarnej nie tylko w skali Krakowa. Barbakan przetrwał w oryginalnej postaci dzięki (a może pomimo?) licznym pracom konserwatorskim. Do najważniejszych należały restauracje wykonane w latach 1839–1841 pod kierunkiem Karola Kremera oraz w latach 1969–1971 pod kierunkiem Stefana Świszczowskiego, w ramach których m.in. obniżono fosę i odsłonięto dolne kondygnacje budowli[12]. Prace w latach 70. XX wieku wykonywane przez Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków oddział w Krakowie, w powiązaniu z badaniami naukowymi, doprowadziły do wzmocnienia murów przepustów. Kolejne działania przy renowacji ceglanych murów w ostatniej dekadzie ubiegłego wieku wzbudzały liczne kontrowersje co do

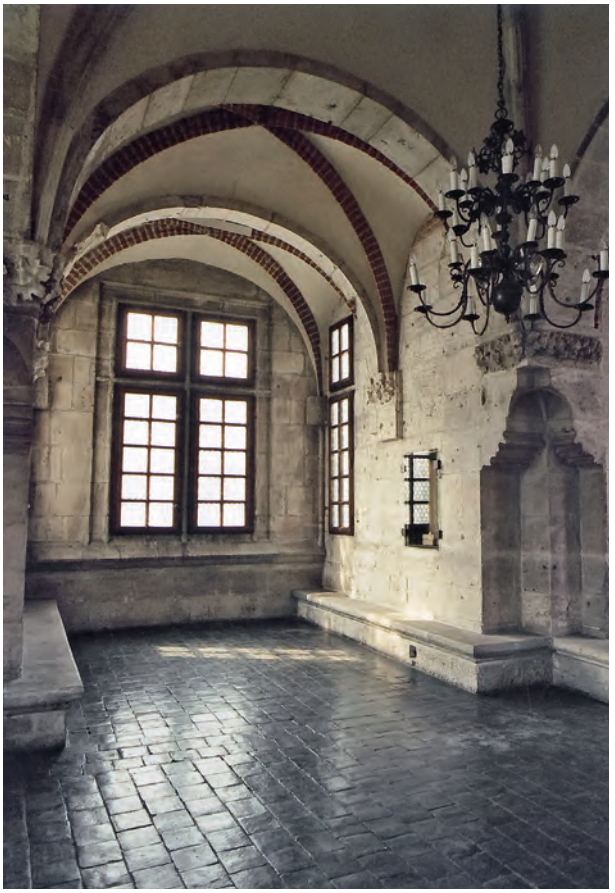

Kamienica Hipolitów – ściana działowa piwnic po konserwacji; fot. A. Bohan, 2009 r.

zastosowanych technologii. Prace wznowione w 2002 roku przez Firmę Konserwatorską Piotr Białko sp. z o.o. objęły konserwację murów, nawierzchnię dziedzińca oraz przedbramie bramy Kleparskiej wraz z odtworzeniem mostu.

Konserwacji nie poddano jednak istotnych elementów strategicznego systemu obronnej budowli, jakimi są chodniki

[12] *Encyklopedia Krakowa*. Red. prowadzący A.H. Stachowski. Warszawa–Kraków 2000, s. 44, 45; Kaczmarczyk K.: *Barbakan. Przewodnik po oddziale Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*. Kraków 2006.

Wieża Ratuszowa – sala na pierwszym piętrze przed konserwacją; fot. R. Rolewicz, 2008 r.

Wieża Ratuszowa – sala na pierwszym piętrze po konserwacji; fot. L. Modelski, 2009 r.

strzeleckie znajdujące się w dolnej kondygnacji, wewnątrz murów od strony południowej. Wejścia do nich znajdują się po bokach bramy wjazdowej do szyi Barbakanu. W ich ścianach zewnętrznych umieszczone są klucze strzelnicze (widoczne od strony zachodniej, od wschodniej zamurowane). Korytarze te służyły straży broniącej fosy oraz grodzy.

Prace konserwatorskie w 2009 roku objęły strukturę ceglanych wątków, wyjątkowo zachowanych tutaj w oryginalnej, pierwotnej postaci z fragmentami tynków, renowację schodów, posadzki oraz uporządkowanie instalacji elektrycznych; wprowadzono miejscowe zabezpieczenia konstrukcyjne rozwarstwiających się wątków ceglano-kamiennych. Prace zakończono w pierwszym półroczu 2010 roku.

Przestrzenie te, nadzwyczaj atrakcyjne, nie były dotąd udostępnione zwiedzającym. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, mając na uwadze poszerzenie oferty turystycznej, zleciło wykonanie projektu koncepcyjnego *Nowej trasy turystycznej w Barbakanie*, którego autorami są dr inż. arch. Waldemar Niewalda i Sergiusz Ślęzak. Realizację zadania przewidziano na lata 2011–2012.

Prace konserwatorskie, finansowane z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, wykonała Firma Konserwatorska Piotr Białko Sp. z o.o. Nadzór badawczy i architektoniczny pełnił dr Waldemar Niewalda. Inwestorem zastępczym był Zarząd Rewaloryzacji Zespołów Zabytkowych Krakowa.

Kamienica Hipolitów, plac Mariacki 3

Kamienica o średniowiecznej metryce sięgającej XIV wieku została rozbudowana w XVI i XVII wieku. Od 1599 roku należała do włoskiej rodziny kupieckiej Hipolitów, którym zawdzięcza swą nazwę. Otrzymała wtedy bogate wyposażenie oraz figuralną dekorację sgraffitową, usuniętą w 1926 roku. Kolejny właściciel, znany kolekcjoner dzieł sztuki, rajca krakowski Zygmunt Zaleski (1656–1706) wzbogacił wystrój wnętrz, angażując do prac sztukatorskich w swoim gabinecie wybitnego włoskiego artystę Baltazara Fontanę (1658–1733). Kolejne przebudowy i nadbudowa górnej kondygnacji nie zatarły pierwotnego układu funkcjonalnego z zachowanymi elementami wystroju[13]. Od 1994 roku budynek stanowi własność Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, które w 2003 roku otworzyło w jego salach wystawę stałą *Dom mieszczański*.

[13] Kosarska Z., Nowacka K.: Ekspertyza konserwatorska. Dokumentacja naukowo-historyczna. Miejskie Biuro Projektów, 1972, mps w archiwum Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; Bicz-Suknarowska M.: *Dom Hippolitów w Krakowie przy Placu Mariackim 3 po pracach remontowych i konserwatorskich*. „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Krakowskiego" 1996, t. 4, s. 99–116; Bieniarzówna J.: *Zygmunt Jan Zaleski (1656–1706) i jego dzieło*. „Rocznik Krakowski" 1996, t. 52, s. 17–29; Turdza W.: *Kamienica Hipolitów. Przewodnik po oddziale Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*. Kraków 2008.

Wieża Ratuszowa – wspornik gotycki w sali na pierwszym piętrze przed konserwacją; fot. A. Godlewski, 2008 r.

Wieża Ratuszowa – wspornik gotycki w sali na pierwszym piętrze po konserwacji; fot. A. Godlewski, 2008 r.

W ostatniej dekadzie ubiegłego wieku kamienica przeszła gruntowny remont konserwatorski. Piwnice zachowały w pełni swój średniowieczny układ z oryginalnym wątkiem ceglanych murów i kamiennym detalem. Jednak wskutek braku należytej ich wentylacji oraz izolacji pionowej ściany frontowej budynku, następował proces wysalania i osypywania się lica cegieł oraz daleko posunięte rozluźnienie spoinowania. Degradacja struktury objęła również tynki w sieni, oczyszczenia i wzmocnienia wymagał także detal architektoniczny. Przeprowadzone prace konserwatorskie o charakterze zachowawczym skonsolidowały warstwę licową cegieł z miąższem struktury murów, zmurszałe tynki i spoiny zastąpiono nowymi, dostosowując je pod względem estetycznym do oryginalnych. Niestety z powodu braku środków finansowych nie dokonano wymiany grzejników oraz przewodów centralnego ogrzewania rozmieszczonych przypadkowo we wnętrzu piwnic.

Prace konserwatorskie, finansowane z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa wykonała firma konserwatorska Rachtan Art Restauro sp. z o.o., inwestorem zastępczym był Zarząd Rewaloryzacji Zespołów Zabytkowych Krakowa. Założenia programowe opracowała Maria Makarewicz.

Wieża Ratuszowa

Wieża Ratuszowa wraz z piwnicami jest jedynym zachowanym elementem krakowskiej siedziby władz miejskich w średniowieczu i czasach nowożytnych. Budynek ratusza został usunięty w 1820 roku. Wieża, wznoszona od około 1300 roku, pierwotnie o charakterze obronnym, była wielokrotnie przebudowywana i podwyższana. Po pożarze w 1680 roku, który uszkodził górne kondygnacje, otrzymała barokowy hełm z gankiem, zastąpiony w latach1783–1784 nowym, ufundowanym przez biskupa Kajetana Sołtyka i króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Jego formę, nawiązującą do poprzedniego zwieńczenia, wzbogaciły płomieniste wazony na narożach. Wieżę restaurowano wielokrotnie: hełm w 1888 roku, część zegarową i hełm w latach 1913–1914, naprawiano elewację (z wymianą części okładziny kamiennej) w latach 1927–1930.

Zasadnicze znaczenie dla dzisiejszego wyglądu wieży miała restauracja przeprowadzona pod kierunkiem Wiktora Zina i Władysława Grabskiego w latach 1962–1966. Wprowadzono wówczas nową aranżację przez zrekonstruowanie: wykuszy, obramień okiennych wraz ze stylowym oszkleniem w postaci „gomółek", sklepienia pierwszego piętra; przywrócono ganek od strony północnej z lwami (z pałacu w Pławowicach) flankującymi główne wejście. Nowe wejście do piwnic wprowadzono w skarpie zachodniej. Poddano konserwacji hełm oraz ceglane elewacje wraz z kamienną okładziną. Ponownie konserwowano wieżę w latach 1997–1998. Natomiast wnętrza po upływie prawie 40 lat od ostatniej modernizacji i konserwacji uległy postępującej degradacji technicznej i estetycznej wskutek zanieczyszczeń atmosferycznych w centrum Krakowa; na-

stąpiło też zużycie infrastruktury technicznej, elektrycznej i grzewczej[14].

Prace konserwatorskie o charakterze zachowawczym podjęto w pierwszej kolejności w najbardziej reprezentacyjnym wnętrzu pierwszego piętra, uważanym przez niektórych badaczy za kaplicę. Kompleksowe prace objęły konserwację kamiennego detalu architektonicznego, wymianę zużytych partii tynków, renowację posadzki z cegły glazurowanej, reperację stolarki okiennej i drzwiowej. Pracom towarzyszył nadzór badawczy, naukowy i konstrukcyjny[15]. Dzięki tym działaniom wnętrze odzyskało walory estetyczne i stylowe; znajdzie tu miejsce stała wystawa poświęcona dziejom krakowskiego samorządu. Ważnym zadaniem – w ramach kontynuacji prac konserwatorskich – pozostaje wymiana i modernizacja infrastruktury technicznej, a w szczególności instalacji elektrycznej. Zakres tych prac powinien być wykonany przed zakończeniem prac konserwatorskich.

Prace konserwatorskie, finansowane z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa wykonała Firma Konserwatorska Piotr Białko Sp. z o.o. Nadzór badawczo-naukowy pełnił prof. nadzw. Tomasz Węcławowicz oraz Waldemar Komorowski, nadzór konstrukcyjny inż. Lech Sobieszek. Inwestorem zastępczym był Zarząd Rewaloryzacji Zespołów Zabytkowych Krakowa. Założenia programowe opracowała Genowefa Zań-Ograbek.

From the Conservator's Chronicle 2009

2009 saw the completion of another stage of the major renovation of the Palace, the scope of the latter being involved with the construction and conservation works aimed at improving the technical condition of the building and the modernization of infrastructure for the sake of functionally upgrading the Museum and expanding its current offer. The works have been supervised by researchers and scientists, giving way to new discoveries in the sphere of the history of the former residence of magnates as well as its architectural alterations and the elements of historical decor. These pursuits have brought about the emergence of a new exposition in the perrons presenting transformations of the medieval urban planning and the developments in the area of Main Market Square (Rynek Główny). The exhibition was based on the results of the archaeological and architectural research carried out with the use of pioneer technologies in the conservation of building relics, cobbled surfaces, and unmodified soil profiles. The arrangement is a perfect example of the combination of original historical objects with modern technical setting.

Thorough research works have also been carried out on the façade of the Palace facing the Square. The aim of these works was to recognize the historical layers reflecting changes to the building's style and to specify more precisely the design principles determined for the renovation of the elevation of that monumental edifice. An exploratory survey of the future colouring was performed, and the matter of the former location of the medieval emblem of the Pod Krzysztofory building was clarified as well. Contrary to the suggestions put forth in reference literature, the research did not reveal traces of the corner alcove which could have housed the alleged statue of the patron, namely the Gothic stone sculpture of St Christopher, currently in the collection of the National Museum in Kraków. The information confirmed during the research was that known from written sources about a patron's statue situated in a shallow recess discovered between the first and the second floors. It could have indeed been a modern version of the sculpture, carved in low relief and removed in 1791.

At the building at 4 Jagiellońska St, the renovation and adaptation works were continued in the western section of the Palace complex, including the one-storey outbuilding which houses a substation and garages. Concluding the works at these facilities intended as the Museum back rooms determined the launch of the general conservation of the main body of the Palace. The works were subsidized from the Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (National Fund for the Restoration of Kraków's Monuments, NFRZK).

Apart from that, a subsidy from the NFRZK permitted the conservation and preservation works at three other historical structures converted into museums: the Barbican, the Town Hall Tower, and the Hipolit House.

The Barbican – the most important structure in the system of medieval fortifications of the city; the renovation works were concluded at the building's southward bottom storey passages for firers, provided with embrasures used by guards watching over the moat. The passages had been unavailable to the public before the renovation. Having them included in the newly devised trail will considerably enhance the building's attractiveness for tourists.

The Town Hall Tower – the works concluded as part of the first stage of the renovation consisted in the conservation of the representative room on the first floor, pursued in keeping with the arrangement introduced in the 1960s. The follow-up activities should include the conservatory works at the remaining interiors and the modernization of the worn-out infrastructure. It is also advisable to carry out an expert appraisal regarding the statics of the Tower.

The Hipolit House – the conservation works included the basements and the entrance hall at the front building. The works consisted in removing the cement plaster and joints, desalting and consolidating the structure of the stone and brick walls, and cleansing and preserving the architectural details made of stone.

[14] Komorowski W.: *Krakowski ratusz w średniowieczu i domniemany Dwór Artusa w Krakowie*. „Rocznik Krakowski" 1998, t. 64, s. 7–34; Komorowski W., Sudacka A.: *Rynek Główny w Krakowie*. Red. nauk. O. Czerner. Wrocław 2008, s. 229–234.

[16] Godlewski A., Białko P., Komorowski W.: Dokumentacja powykonawcza prac konserwatorskich, 2009, mps w archiwach Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.